

**АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВОЇ ОХОРОНИ БЕЗПЕКИ ДЕРЖАВИ
В ІНФОРМАЦІЙНІЙ СФЕРІ**

Досліджуються проблеми об'єкта злочинів, передбачених ст.ст. 328, 329, 330 та ст. 422 КК України, місця вказаних норм у системі Особливої частини КК України, сформульовано пропозиції, спрямовані на удосконалення закону України про кримінальну відповідальність.

Ключові слова: національна безпека, безпека держави, злочини проти безпеки держави в інформаційній сфері, об'єкт злочину, система кримінально-правових норм.

Постановка проблеми. Важливою складовою розвитку законодавства є підвищення його якості на підставі досягнень науки кримінального права. Вирішення цієї проблеми передбачає здійснення ґрунтовних досліджень, у тому числі щодо злочинів, передбачених ст.ст. 328, 329, 330 та 422 КК України. Упорядкування системи цих суспільно небезпечних діянь на підставі обґрунтованих критеріїв сприятиме вирішенню багатьох теоретичних і практичних проблем.

Ступінь наукової розробки проблеми. Проблеми кримінальної відповідальності за злочини, що розглядаються, були предметом досліджень О.Ф. Бантишева, В.О. Глушкова, С.Г. Гордієнка, В.К. Гришука, Н.О. Гуторової, О.П. Дзьобаня, С.В. Дьякова, І.В. Діордіци, О.О. Дудорова, О.І. Звонарьова, А.Б. Качинського, В.С. Картавцева, О.О. Климчука, В.А. Липкана, М.І. Мельника, В.О. Навроцького, Г.В. Новицького, В.Г. Пилипчука, М.А. Погорецького, О.С. Сотули, В.В. Сташиса, В.Я. Тація, В.П. Тихого, М.І. Хавронюка та інших вчених.

Разом з тим, з огляду на розвиток системи законодавства в інформаційній сфері та сфері національної безпеки, складовою якого є закон про кримінальну відповідальність [1, с. 300-313], положення теорії кримінального права в частині вчення про об'єкт злочину і систематизацію кримінально-правових норм питання кримінально-правової охорони безпеки держави в інформаційній сфері потребують подальшої наукової розробки.

Досліджуючи поняття злочинів, віднесених до Розділу I Особливої частини КК України, нами зазначалося, що їхнім родовим об'єктом є суспільні відносини із забезпечення безпеки держави у сферах, визначених Законом України «Про основи національної безпеки України» [2], яка разом із безпекою особи і безпекою суспільства утворює національну безпеку України як правову категорію. З огляду на значимість та специфіку об'єктів поставлених під охорону норм, розміщених у Розділі I Особливої частини

закону про кримінальну відповідальність, законодавець визнав за необхідне об'єднати їх в одній групі [3]. Водночас суспільно небезпечні діяння, передбачені ст.ст. 328, 329, 330 та 422 КК України, що безпосередньо заподіюють шкоду безпеці держави в інформаційній сфері не увійшли до вказаного Розділу. Окрім цього, деякі принципи зміни, яких зазнав Закон України «Про інформацію» [4], та окремі положення Закону України «Про державну таємницю» [5], що розкривають зміст і об'єм базових категорій, покладених в основу диспозицій вказаних кримінально-правових норм, а отже, безпосередньо впливають на визначення кола суспільних відносин, поставлених під їх охорону, не повною мірою враховані законодавцем при формулюванні відповідних складів злочинів.

Мета статті полягає у з'ясуванні змісту суспільних відносин, які утворюють основний безпосередній об'єкт злочинів, передбачених ст.ст. 328, 329, 330 та 422 КК України, їх місця в системі Особливої частини КК України та формулювання пропозицій із удосконалення закону України про кримінальну відповідальність.

Виклад основного матеріалу. Зазначимо, що вирішення порушеного у статті питання потребує аналізу положень КК України як складової системи законодавства, в якій сам КК України та інші нормативно-правові акти перебувають у складних взаємозв'язках, що об'єктивно обумовлює необхідність комплексного дослідження безпеки різних об'єктів: особи, суспільства, держави. Отже, кримінально-правова охорона інформаційної сфери повинна відбуватися на підставі сучасних поглядів науки на національну безпеку і її складові, зокрема безпеку держави, на що нами вже зверталася увага [3].

У свою чергу, дослідження проблеми систематизації норм, якими передбачено відповідальність за злочини проти безпеки держави в інформаційній сфері, має не лише важливе теоретичне, але і вагомим практичне значення, оскільки

сприяє упорядкуванню кримінально-правових норм, розгляду їх як певної логічно узгодженої системи, виявленню недоліків у законодавстві.

На підставі аналізу відомих теоретичних положень вважаємо, що в основу систематизації кримінально-правових норм, у тому числі тих, що передбачають відповідальність за злочини проти безпеки держави, має бути покладений об'єкт злочину як єдиний науково обґрунтований підхід до класифікації всієї сукупності злочинів [6, с. 63]. Залежно від ступеня узагальнення суспільних відносин у науці кримінального права найбільш поширеною є класифікація об'єктів злочину, відповідно до якої окрім загального, виділяють, родовий та безпосередній об'єкти [7, с. 9; 8, с. 105-108; 9, с. 97-100].

Отже, система тих чи інших кримінально-правових норм, повинна базуватися на двох рівнях. Перший з них передбачає віднесення відповідних кримінально-правових норм до одного розділу Особливої частини КК України; другий – формування відповідної підгрупи усередині цієї групи (розділу) [10, с. 26].

Поділяючи вказаний підхід, нами відмічалося, що родовим об'єктом злочинів, передбачених у Розділі I Особливої частини КК України, є суспільні відносини щодо забезпечення безпеки держави як одного з трьох об'єктів національної безпеки у різних сферах, у тому числі в інформаційній [3]. Підтвердженням цього є, зокрема, віднесення незаконних дій щодо відомостей, які становить державну таємницю чи службу інформацію і спрямовані на забезпечення потреб та національних інтересів суспільства й держави у статті 7 Закону України «Про основи національної безпеки України» до загроз безпеці держави в інформаційній сфері.

Проте в КК України норми, якими встановлено кримінальну відповідальність за вчинення вказаних дій, розміщено законодавцем у різних розділах його Особливої частини, що є не повною мірою обґрунтованим, оскільки такий підхід не враховує специфіки об'єкта злочинів, передбачених ст.ст. 328, 329, 330 та 422 КК України як єдиного критерію їх систематизації, визначення якого залежить від правильного розуміння предмета правового регулювання і положень Закону України «Про основи національної безпеки України» – системоутворюючого закону в системі законодавства у сфері національної безпеки, а також законів України «Про державну таємницю», «Про інформацію» та Кримінального кодексу України в частині системи об'єктів національної безпеки, місця в ній безпеки держави, її

структури, змісту, особливостей правової охорони державної таємниці та службової інформації, а саме – їх захищеності від незаконного набуття, використання і розповсюдження чи порушення порядку зберігання такої інформації.

На користь наведеної позиції може слугувати той аспект, що, помістивши ст. 422 КК України до Розділу XIX Особливої частини КК України, законодавець відступив від наукової систематизації кримінально-правових норм, поклавши у його основу не об'єкт злочину, а особливості його суб'єкта, визнавши при цьому родовим об'єктом зазначеного діяння суспільні відносини щодо забезпечення порядку несення військової служби.

Разом з тим, виходячи із положень ст. 8 Закону України «Про державну таємницю», зазначену таємницю, окрім військової, становлять також відомості у сферах економіки, науки, техніки, зовнішніх відносин держави, охорони правопорядку тощо, розголошення яких також може завдати шкоди державі в різних сферах життєдіяльності. Не викликає сумнівів і той факт, що, виходячи із особливостей внутрішнього чи зовнішнього становища України, а також змісту конкретних відомостей невійськового характеру щодо яких встановлений особливий порядок їх набуття, поширення, розповсюдження, зберігання і передачі, шкода, яка може бути заподіяна безпеці держави у результаті неправомірного виходу вказаної інформації у вільний обіг, а отже, і суспільна небезпека вчиненого може бути незрівнянно більшою, ніж шкода у випадку, коли предметом злочину були відомості військового характеру. У зв'язку з цим, встановлення кримінальної відповідальності за розголошення військової таємниці чи втрату документів або матеріалів, що містять відомості військового характеру, які становлять державну таємницю у самостійній статті Розділу XIX Особливої частини КК України, і передбачення більш суворого покарання порівняно з діяннями, відповідальність за які передбачено у ст.ст. 328 і 329 КК України лише з урахуванням специфіки суб'єкта злочину, видається малообґрунтованим.

Окрім цього, існування в законі про кримінальну відповідальність ст.ст. 328, 329 та 422 КК України за незаконні дії щодо відомостей, які становлять державну таємницю чи матеріальних носіїв секретної інформації, створює надлишкову конкуренцію кримінально-правових норм, що не сприяє підвищенню якості КК України та практики його застосування, а в окремих випадках ставить під сумнів обґрунтованість існування самостійної

статті, котрою передбачено відповідальність військовослужбовця за розголошення відомостей військового характеру чи втрату документів або матеріалів, що містять відомості військового характеру, які становлять державну таємницю.

Як приклад можна навести положення ч. 2 ст. 422 та ч. 1 ст. 329 КК України. Так, відомо, що важливу роль у вирішенні питання щодо криміналізації діяння, а також визначення розміру санкцій, у межах яких винному призначається покарання, відіграє суспільна небезпека вчиненого. Отже, втрата військовослужбовцем документів, які містять державну таємницю, виходячи із санкцій вказаних норм, визнається більш небезпечним діянням, ніж аналогічний злочин, суб'єктом котрого є цивільна особа. На нашу думку, наведений підхід важко визнати науково обґрунтованим. Без відповіді залишається питання: чому законодавець передбачає можливість застосування більш м'якого покарання до цивільної особи, яка обіймає керівну посаду в Міністерстві оборони України і втратила документ, що містить відомості військового характеру з грифом обмеження доступу «особливої важливості» порівняно з аналогічними діями, вчиненими військовослужбовцем, зокрема, коли їх предметом є документ із грифом обмеження доступу «таємно»?

З таких же міркувань додаткової аргументації потребують положення КК України в тій частині, що військовослужбовці правоохоронних органів визнані законодавцем одночасно суб'єктами злочинів, передбачених ч. 1 ст. 329 і ч. 2 ст. 422 КК України, оскільки вони, з огляду на специфіку покладених на них завдань, мають доступ не лише до відомостей військового характеру.

Окрім цього, на критичну оцінку заслуговують положення КК України, відповідно до яких військовослужбовець правоохоронного органу, втративши внаслідок порушення правил секретного діловодства документ, який містить секретні відомості невійськового характеру з грифом обмеження доступу «цілком таємно» чи «особливої важливості», підлягатиме менш суворому покаранню в разі, коли ним же втрачені документи, які містять відомості військового характеру з грифом обмеження доступу «таємно» [11, с. 107-110].

Наведені приклади можливої злочинної діяльності у сфері кримінально-правової охорони безпеки держави в інформаційній сфері обумовлюють необхідність додаткового аналізу відповідних положень КК України на підставі усталених підходів науки кримінального права до розуміння об'єкта злочину та вироблення пропозицій щодо їх удосконалення.

Як зазначалося, ст.ст. 328-330 та ст. 422 КК України розміщені законодавцем у різних розділах Особливої частини КК України. Отже, передбачені ними злочини визнані законодавцем такими, що посягають на різні родові об'єкти. Втім, зміст суспільних відносин, поставлених під охорону зазначених норм, по-перше, вказує на інформаційну сферу як складову безпеки держави. Це дає підстави для віднесення передбачених у них злочинів до діянь, родовим об'єктом яких є суспільні відносини щодо забезпечення безпеки держави, тобто здійснення систематизації першого рівня, про що уже йшлося у цій статті; по-друге, встановлення основного безпосереднього об'єкта діянь, які заподіюють шкоду безпеці держави в інформаційній сфері, дозволить об'єднати їх в одній групі всередині Розділу I Особливої частини КК України.

Таким об'єктом, виходячи з аналізу диспозицій відповідних кримінально-правових норм, є суспільні відносини щодо забезпечення порядку створення, збирання, одержання, набуття, зберігання, використання, поширення відомостей, які містять державну таємницю (ст.ст. 328, 329, 422 КК України) і службову інформацію¹ (ст. 330 КК України).

Отже, суспільно небезпечні діяння, передбачені ст.ст. 328, 329, 330 і 422 КК України, утворюють самостійну групу в системі злочинів проти безпеки держави.

Коло проблемних питань щодо кримінально-правової охорони безпеки держави в інформаційній сфері викладеним не обмежується і потребує комплексного аналізу Закону України «Про державну таємницю», положення якого розкривають зміст і об'єм базових категорій, покладених в основу диспозицій ст.ст. 328, 329 і ст. 422 КК України, а отже, сприяють з'ясуванню кола суспільних відносин, поставлених під їх охорону, виявленню прогалин у законі про кримінальну відповідальність і, як наслідок, формулюванню пропозицій з підвищення його якості.

Так, відповідно до преамбули предметом правового регулювання вказаного Закону є суспільні відносини, пов'язані з віднесенням інформації до державної таємниці, засекречуванням, розсекречуванням її матеріальних носіїв та охороною державної таємниці. Разом з тим статтею

¹ З огляду на зміни, внесені до Закону України «Про інформацію» Законом України від 13.01.2011 р. № 2938-VI, в частині визначення видів інформації з обмеженим доступом (зокрема конфіденційну інформацію, яка є власністю держави, віднесено до службової інформації) положення ст. 330 КК України потребують відповідного коригування.

З цього Закону сферу його дії поширено на: а) іноземних громадян та осіб без громадянства, яким відповідно до його ст. 27 наданий доступ до державної таємниці (на підставі міжнародних договорів України, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України, або письмового розпорядження Президента України з урахуванням необхідності забезпечення національної безпеки України на підставі пропозицій Ради національної безпеки і оборони України); б) передані нашій державі відомості, що становлять таємницю іноземної держави чи міжнародної організації, охорона яких здійснюється у порядку, визначеному цим Законом або, якщо міжнародним договором встановлено інші правила охорони таємниці іноземної держави чи міжнародної організації, у порядку, визначеному правилами такого міжнародного договору України.

Наведене дає підстави для твердження, що не всі врегульовані Законом України «Про державну таємницю» суспільні відносини, посягання на які може заподіяти суттєву шкоду безпеці держави в інформаційній сфері, поставлені під охорону закону про кримінальну відповідальність. Вочевидь, це є недоліком КК України, усунення якого покладено, зокрема, на науку кримінального права.

У зв'язку з цим, вважаємо, що суспільні відносини щодо забезпечення порядку одержання, набуття, зберігання, використання, поширення відомостей, які містять державну таємницю і довірені у встановленому законодавством України порядку іноземному громадянину чи особі без громадянства або таємницю іноземної держави чи міжнародної організації, що стала відома громадянину України у зв'язку з виконанням ним службових обов'язків, повинні бути поставлені під охорону відповідних норм КК України.

Висновки. На підставі викладеного, а також враховуючи результати наших попередніх досліджень, можна дійти таких висновків:

- злочини, передбачені ст.ст. 328, 329, 330 і 422 КК України мають спільний родовий об'єкт – суспільні відносини щодо забезпечення безпеки держави в інформаційній сфері, що дає підстави віднести їх до Розділу I Особливої частини КК України;

- з огляду на специфіку основного безпосереднього об'єкта зазначених діянь, норми, в яких встановлено відповідальність за їх вчинення, утворюють самостійну групу – злочини проти порядку створення, збирання, одержання, набуття, зберігання, використання, поширення відомостей, які містять службову інформацію, державну таємницю

чи таємницю іноземної держави або міжнародної організації, передані Україні відповідно до міжнародного договору, згода на обов'язковість якого надана Верховною Радою України.

- враховуючи вироблені наукою кримінального права підходи і критерії систематизації кримінально-правових норм, з метою уникнення їх зайвої конкуренції і підвищення якості закону про кримінальну відповідальність, а також приведення його положень у відповідність до законів України «Про інформацію» (в редакції від 13.01.2011р. із наступними змінами), «Про державну таємницю» пропонується виключити ст.ст. 328, 329, 330 і 422 КК України, запропонувавши у Розділі I Особливої частини КК України нову статтю 114-1 у такій редакції:

«Стаття 114-1. Порушення порядку створення, збирання, одержання, набуття, зберігання, використання, поширення відомостей, які містять службову інформацію, державну таємницю чи таємницю іноземної держави або міжнародної організації, передані Україні відповідно до міжнародного договору, згода на обов'язковість якого надана Верховною Радою України

1. Передача або збирання з метою передачі іноземним підприємствам, установам, організаціям або їх представникам відомостей, які становлять службову інформацію особою, якій ці відомості були довірені або стали відомі у зв'язку з виконанням службових обов'язків, за відсутності ознак державної зради або шпигунства, - караються ...

2. Розголошення відомостей, що становлять державну таємницю чи таємницю іноземної держави або міжнародної організації, передані Україні відповідно до міжнародного договору, згода на обов'язковість якого надана Верховною Радою України, особою, якій ці відомості були довірені або стали відомі у зв'язку з виконанням службових обов'язків чи на підставі міжнародних договорів України, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України, або письмового розпорядження Президента України на підставі пропозицій Ради національної безпеки і оборони України за відсутності ознак державної зради або шпигунства, - карається ...

3. Втрата документів або інших матеріальних носіїв секретної інформації, що містять таємницю, передбачену в частині другій цієї статті, а так само предметів, відомості про які становлять таку таємницю, особою, якій вони були довірені, якщо втрата стала результатом порушення встановленого законом чи міжнародним договором, згода на обов'язковість якого надана Верховною Радою України, порядку поводження із зазначеними доку-

ментами та іншими матеріальними носіями секретної інформації або предметами, - карається ...

4. Діяння, передбачені частинами другою – третьою цієї статті, якщо вони спричинили тяжкі наслідки, - караються ...

Список літератури

1. Новицький, Г.В. Теоретико-правові основи забезпечення національної безпеки України [Текст]: монограф. / Г.В. Новицький. – К. : Інтертехнологія, 2008. – 496 с.

2. Про основи національної безпеки : Закон України від 19 червня 2003 року № 964-IV зі змінами [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/964-15/print1361277637268554>.

3. Чорний, Р.Л. Проблеми поняття злочинів, віднесених до Розділу I Особливої частини КК України [Текст] Р.Л. Чорний // Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ. Серія юридична / головний редактор М.М. Цимбалюк. – Львів : ЛьвДУВС, 2013. – Вип. 2. – С. 346-357.

4. Про інформацію : Закон України від 2 жовтня 1992 року № 2657-XII зі змінами [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2657-12>.

5. Про державну таємницю : Закон України від 21 січня 1994 року № 3855-XII зі змінами [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/3855-12/print1360009387090304>.

6. Тацій, В.Я. Об'єкт і предмет злочину в кримінальному праві України [Текст] / В.Я. Тацій : навч. посіб. / В.Я. Тацій. – Х. : УкрЮА, 1994. – 76 с.

7. Гельфер, М.А. Советское уголовное право. Часть общая. Объект преступления. Вып. 5 [Текст] / М.А. Гельфер. – М.: М-во высш. и сред. спец. образования РСФСР. Всесоюз. юрид. заоч. ин-т., 1960. – 20 с.

8. Уголовное право России [Текст]: учебник для вузов. В 2-х томах. – Т. 1. Общая часть // Ответственные редакторы и руководители авторского коллектива – доктор юридических наук, профессор А.Н. Игнатов и доктор юридических наук, профессор Ю.А. Красиков. – М. : НОРМА, 2000. – 639 с.

9. Кримінальне право України: Загальна частина: підручник. для студентів юрид. спец. вищ. закладів освіти [Текст] / М.І. Бажанов, Ю.В. Баулін, В.І. Борисов та ін.; За ред. професорів М.І. Бажанова, В.В. Сташиса, В.Я. Тація. – Київ – Харків : Юрінком Інтер – Право, 2001. – 416 с.

10. Ляпунов, Ю.И., Мшвениерадзе, П.Я. Основы систематизации норм Особенной части уголовного права [Текст] / Ю.И. Ляпунов, П.Я. Мшвениерадзе // Правоведение. – 1985. – № 3. – С. 25-33.

11. Чорний, Р.Л. Проблеми удосконалення закону України про кримінальну відповідальність за військові злочини [Текст] / Р.Л. Чорний // Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія «Право». – Ужгород, 2013. – Вип. 21. – Ч. I, Т. 3. – С. 107 – 110.

Стаття надійшла до редколегії 23 травня 2013 року.

Рекомендована до опублікування у "Віснику" членом редколегії С.І. Нежурбідією.

R.L. Chorniy

Actual problems of criminal-legal protection of the security of the state in the information sphere

Summary

We analyze the topical problems of the object of the crimes stipulated by articles 328, 329, 330 and 422 of the Criminal code of Ukraine and their place in the system of the Special part of the Criminal code of Ukraine, proposals aimed at improvement of the law on criminal liability.

Key words: national security, the security of the state, offences against the security of the state in the information sphere, the object of the crime, the system of criminal legal norms.

Р.Л. Черный

Актуальные проблемы уголовно-правовой охраны безопасности государства в информационной сфере

Аннотация

Исследуются проблемы объекта преступлений, предусмотренных ст.ст. 328, 329, 330 и ст. 422 УК Украины, места указанных норм в системе Особенной части УК Украины, сформулированы предложения, направленные на усовершенствование закона об уголовной ответственности.

Ключевые слова: национальная безопасность, безопасность государства, преступления против безопасности государства в информационной сфере, объект преступления, система уголовно-правовых норм.